

28. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 3 : поезія ; упорядкув., комент. А. А. Каспрука, Й. Я. Куп'янського ; ред. тому П. Й. Колесник. – 448 с.
29. Фрейд З. Психология бессознательного : сб. произведений / Зигмунд Фрейд ; сост., научн. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. – Москва : Просвещение, 1989. – 448 с.
30. Черкасенко С. Твори : в 2 т. / Спиридон Черкасенко ; упорядкув., передм., приміт. О. Мишанича. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1 : поезія, драматичні твори. – 894 с.
31. Чупринка Г. Поезії / Грицько Чупринка ; упорядкув., приміт. В. В. Яременка. – К. : Рад. письм., 1991. – 496 с. – (Серія «Бібліотека поета»).
32. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Тарас Шевченко ; упорядкув., комент. В. С. Бородіна, М. М. Павлюка, В. Л. Смілянської, Н. П. Чамати, В. Є. Шубравського ; ред. тому В. С. Бородін. – К. : Наук. думка, 1991. – Т. 1 : поезія 1837–1847. – 528 с.
33. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / Тарас Шевченко ; упорядкув., комент. В. С. Бородіна, М. М. Павлюка, В. Л. Смілянської, Н. П. Чамати, В. Є. Шубравського ; ред. тому В. С. Бородін. – К. : Наук. думка, 1991. – Т. 2 : поезія 1847–1861. – 592 с.
34. Щоголів Я. Поезії / Яків Щоголів ; упорядкув., передм., приміт. А. А. Каспрука. – К. : Рад. письм., 1958. – 512 с. – (Серія «Бібліотека поета»).
35. Яричевський С. Твори : в 2 т. / Сильвестр Яричевський ; підготовка текстів, вступ. стаття, приміт. М. Ласло-Куцюк. – Бухарест : Критеріон, 1977. – Т. 1. – 303 с.
36. Honczar N. Gdybym / Nazar Honczar ; przetłumaczyli A. Kamińska i A. Porytko z udziałem autora. – Warszawa : Staromiejski Dom Kultury, 2007. – 50 s. – (Серія «Biblioteka Nocy Poetów»).

Н. МАРАХОВСЬКА

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ РЕЙЧЕЛ КАСК “AFTER CARAVAGGIO'S SACRIFICE OF ISAAC”

У статті розкрито сутність особистісно-рольової ідентичності в оповіданні Р. Каск «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac» («Після «Жертвопринесення Ісаака» Караваджо»). Розглядаються нарративна стратегія твору (паралель з біблійським сюжетом та протиставлення йому) та нарративні засоби (поєднання інстанцій автора і наратора, розповідь від першої особи, внутрішній монолог) за допомогою яких відбувається конструювання особистісно-рольової ідентичності героя оповідання.

Ключові слова: особистісно-рольова ідентичність, нарративна стратегія, нарративні засоби.

В статті раскрыта сутність личностно-ролевой идентичности в рассказе Р. Каск «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac» («После «Жертвоприношения Исаака» Караваджо»). Рассматриваются нарративная стратегия произведения (параллель с библейским сюжетом и противопоставление ему) и нарративные средства (сочетание инстанций автора и рассказчика, повествование от первого лица, внутренний монолог) с помощью которых происходит конструирование личностно-ролевой идентичности героя рассказа.

Ключевые слова: личностно-ролевая идентичность, нарративная стратегия, нарративные средства.

The present article reveals the essence of personal and role identity in the short story “After Caravaggio's Sacrifice of Isaac” written by R. Cusk. The narrative strategy of the text (parallelism with the Bible plot and contradiction to it) and narrative means (combination of author and narrator's instances, first-person narration, inner monologue) aimed at constructing personal and role identity of the main character are considered.

Keywords: personal and role identity, teacher, narrative strategy, narrative means.

Питання ідентичності є актуальними та науково важливими сьогодні, в умовах глобалізації, яка, з одного боку, перешкоджає збереженню унікальності кожної особистості, а з іншого – сприяє конструюванню нової ідентичності разом із засвоєнням нових норм, ідеалів та форм поведінки. Відомо, що різні зовнішні чинники, а саме: міжкультурна комунікація та співпраця, асиміляція культур, поглядів та ідеологій суттєво впливають на конструювання ідентичності. Водночас, необхідно враховувати і внутрішні фактори – потреби особистості, її інтереси, прагнення, цінності, цілі, життєві стратегії тощо. Особливий інтерес для нашого дослідження має вивчення ідентичності в літературознавчому аспекті. Як відомо, особливістю художньої літератури є поєднання в творі різних галузей людського знання, вирішення суспільних питань, наприклад проблеми конструювання особистісно-рольової ідентичності людини.

Аналіз наукових праць [1-3] свідчить, що в сучасному літературознавстві спостерігається посилений інтерес до ідентичнісної проблематики, яка, за словами Т. І. Гаврилівна [2], стає важливим предметом наукового і

художнього аналізу. Поняття особистісно-рольової ідентичності було розкрито дослідниками Е. Еріксоном [4] та К. Гордоном [5] як здатність особистості усвідомити себе суб'єктом певних соціально-психологічних ролей (способів поведінки залежно від статусу і позиції в групі, суспільстві, системі міжособистісних відносин).

Матеріалом нашого дослідження є оповідання сучасної британської письменниці Рейчел Каск «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac» («Після «Жертвопринесення Ісаака» Караваджо»). Доцільно зауважити, що аналіз творів Р. Каск у контексті проблеми особистісно-рольової ідентичності не був предметом системних досліджень в українському літературознавстві, проте серед досліджень творчості письменниці відзначимо публікації зарубіжних авторів Г. Голкомба [7], К. Келлавей [9], С. Н. Мартін [10] та інших. Відсутність цілісних літературознавчих праць з окресленої проблеми, як і відсутність перекладів твору Р. Каск на українську мову свідчать про теоретичну та практичну значущість обраної теми дослідження.

Метою статті є вивчення питань особистісно-рольової ідентичності на матеріалі оповідання Р. Каск «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac», а завданнями – визначити нарративні засоби твору, за допомогою яких відбувається конструювання особистісно-рольової ідентичності героя твору.

Оповідання «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac» («Після «Жертвопринесення Ісаака» Караваджо») було написано Р. Каск під впливом відповідної картини, на якій художник зображує відомий біблійський сюжет: ангел зупиняє Авраама, який вже готовий принести в жертву свого сина Ісаака. Тому і сюжет твору – це алюзія на біблійську притчу, навіть імена головних героїв є співзвучними з біблійськими: Алан (Alan) – Авраам, Саллі (Sally) – Сара, Ян (Ian) – Ісаак та Герта (Gerte) – Господь (God). Головною в творі є проблема вибору та готовності пожертвувати найдорожчим – дитиною.

Наративна стратегія оповідання, яку обрала письменниця, представляє собою одночасно паралель з біблійським сюжетом та протиставлення йому. Наративні засоби включають поєднання інстанцій автора і наратора, розповідь від першої особи, внутрішній монолог та відбивають характерні для героя твору способи самовизначення, пріоритетні напрямки його самореалізації.

В оповіданні розкрито три взаємопов'язані особистісно-рольові ідентичності головного героя Алана – як батька, чоловіка та кохання. Найчіткіше в творі виявлено саме ідентичність батька, адже Алан надзвичайно любить свого сина Яна. Протягом усього твору підкреслюється сила батьківських почуттів та тісний емоційний зв'язок між Аланом та Яном:

One of the things about having children is the feeling they give you that they know all about you. It's like they've come from inside you and had a good look round while they were there. My son Ian gives me this feeling. I often catch him staring at me when my back is turned, like he's reading something private. Then I think, he knows, or he's found out, even though when it comes down to it I've got nothing to hide. I say to him, have I got egg on my face then? - something like that, and when he laughs I see that he's still just a boy and that I'm a man, even though a minute before it wasn't clear at all... [6, 103]

...The only thing I wasn't ashamed of was Ian. Like I say, he was my passport. He was what made me worth something. [6, 104]

Ми бачимо, що стосунки між батьком та сином набагато міцніші, ніж між Яном та його матір'ю Саллі чи між Аланом і Саллі. Коли Герта питає Алана, як сильно він любить свого сина, він відповідає, що більше дружини і навіть понад усе в світі:

You love him, she said. Yes, I said. More than your wife? she said. Yes, I said. More than anything. [6, 105]

Очевидно, що Алан боїться втратити Яна і цей страх він переніс із власного дитинства, коли мати випадково забула його в автобусі:

My mother left me on a bus once, when I was just a tot. There were so many of us she was always forgetting one. I went all round London on the number 73 crying my eyes out. You'd think I'd meant to leave you, she says. Didn't do you any harm, did it? she says. Just like Sally really. [6, 103]

Порівняння Аланом своєї матері з дружиною Саллі, а також його розповідь про сон, який він часто бачить і в якому поїзд увозить від нього Яна, підтверджує думку американських дослідників Д. Оффера та Ч. Строзаера про те, що вибір людини, її кохання та сімейне життя завжди будуть відлунням, варіацією теми, розіграної в дитинстві [8, 59].

Крізною темою оповідання є любов до прекрасного, зокрема живопису, яка виникає в головного героя, коли він відвідує художні галереї разом із сином, та розвивається завдяки спілкуванню та стосункам з Гертою. Вивчення живопису стає для Алана способом відійти від нудного життя, на деякий час забути про нещасливі сімейні стосунки:

It felt right being there with him. It was an exhibition of Renaissance art, but as I say I didn't have a clue, I just went round and looked at things and kept getting this feeling of another side of life. You could say it was a call. Looking back to that day I can see now that I might have been a bit confused. I was seeing the writing on the wall with Sally: in my mind I think I was consciously separating myself and Ian from her. When I thought 'we', it was me and Ian I was thinking about. And I worried about that thought, and when I looked at the pictures they told me not to worry, they told me everything was all right. They were sympathetic, if that doesn't sound too silly. [6, 104]

Ставлення Алана до дружиною безпосередньо впливає на конструювання його особистісно-рольової ідентичності як батька та як чоловіка. Саллі страждає від післяродової депресії і не може проводити багато часу

з дитиною, тому Алан змушений піти з роботи і піклуватися про сина. Очевидно, що герой твору незадоволений своєю песимістичною дружиною, проте завжди робить те, що вона вважає за потрібне. Так, він не погоджується з тим, як Саллі хоче виховувати Яна, але все одно виконує те, що вона пропонує, наприклад обрізати дитину:

When Ian was a baby we had him circumcised. My wife thought it was more hygienic. I didn't like it, but Sally said to me, they won't remember thing. That's the way she is: she won't let it bother her. [6, 103]

Алан хоче покинути Саллі, проте йому не вистачає рішучості і крім того, він не може залишити сина. Він порівнює власне сімейне життя із тісним взуттям, яке завдає болю і яке постійно хочеться скинути. У цей складний момент Алан зустрічає іншу жінку, він зізнається, що був вражений її вродою та розумом з першого погляду:

The significance of that moment, of her words and her look and the swinging door, seemed to reach right down to the root of my life. I felt that my whole existence was the frame for that moment...[6, 104]

Витончена, освічена, ерудована Герта, викладач художнього мистецтва, є повною протилежністю Саллі. Вона цікавиться Аланом як чоловіком та поділяє його захоплення живописом. Головний герой порівнює її з привидами, з картинами, про які вона розповідала на лекції, а себе – із спокійним ставком, який сколихнули, кинувши камінь, чутливим божевільним компасом, який реагував на все, що говорила чи робила Герта.

Несподіваною для читача та неприродною для особистості героя є його ставлення до власної зради дружині. Як зазначає сам Алан, він не мав почуття провини, оскільки був засліплений Гертою та чітко усвідомлював різницю між нею та Саллі:

What's funny is that I never felt I was being unfaithful to Sally, even when I actually was. Gerte was better than Sally; it was as simple as that. [6, 105]

У творі розкриваються дві основні теми любові – батьківська любов та кохання до жінки, які є визначальними факторами конструювання особистісно-рольової ідентичності героя, оскільки ставлять його перед проблемою вибору. Ці дві любові були настільки взаємопов'язаними для Алана, що він півсвідомо вважав причиною того, що його обрала Герта, власного сина:

When Gerte chose me, inside myself I knew that somehow he was the reason; not because she loved him - she didn't - but because I did. [6, 104]

Любов до Яна була для Алана мостом у інший, прекрасніший, світ, а кохання до Герти змушувало його соромитися Саллі, власного будинку, сім'ї, друзів, тем, на які вони розмовляли, усього, крім Яна. В очах коханої жінки Алан не хотів бути звичайною людиною.

Коли Герта вперше почула від головного героя про його сина, це одразу її зацікавило:

I remember her face, as if something had suddenly caught her eye, something beautiful and rare, something valuable. [6, 104]

Проте Алан в її реакції на його зізнання про любов до сина відчув щось неприємне, насторожливе:

I thought it would be all right, saying that to her, but a feeling of pressure rose in my chest, like I used to get as a child when I'd done something I knew was wrong... And she would sigh out my son's name and my heart would pound. [6, 104]

Цікаво, що фраза «More than anything» («Понад усе») звучить з вуст Алана і тоді, коли він каже Герті про свою надзвичайну любов до сина, і коли він зізнається їй у коханні. Герта пропонує Алану поїхати з нею назавжди до Німеччини, але заперечує проти того, щоб взяти Яна із собою. Натомість, Герта вимагає від Алана вирішити, хто для нього найдорожчий – вона чи син. У цьому епізоді оповідання спостерігаємо алюзію на біблейську притчу, згідно з якою Аврааму довелося пройти через найсерйозніше випробування його віри, коли Бог наказав йому принести в жертву свого єдиного сина Ісаака. Кінець обох історій однаковий – Герта теж відмовляється від жертви Алана, оскільки впевнилася в його відданості:

I remember Gerte's face at the airport, lit with pleasure at the sight of me, so that I couldn't understand what she said, she had to repeat it over and over. I know now, she said. You can go home to your son. Go on, go home. [6, 106]

Доцільно відзначити, що в творі немає чіткої хронологічної послідовності, розповідь головного героя – це його спогади про те, що з ним відбулося. Початок та кінцівка майже співпадають – герой згадує, як Саллі сказала, що Ян колись буде вдячний йому, Алану, за те, що він повернувся. Але на початку оповідання герой побоюється, що син раптом згадає, як батько хотів його покинути заради жінки, хоча і усвідомлює, що це неможливо, адже тоді Ян був зовсім маленьким. Також, аналізуючи минулі події, Алан відчуває, що почуття Герти до нього були нещирими, егоїстичними:

I thought it signified something, but now I realize it was a careless, idle gesture, a throwaway remark that I failed somehow to consign to the dustbin. Gerte hadn't yet seen anything in me that she wanted. I hadn't yet roused in her the desire to win, to possess. At the pub she asked me a lot of questions, in the way people do who are bored. [6, 104]

Алан розуміє, що головним бажанням Герти було не просто підкорити його, оскільки він вже був нею зачарований, а змусити його відмовитися від найціннішого, найдорожчого заради неї. Як ми бачимо, в кінці Герті не знадобилася жертва Алана.

Крім схожості між двома сюжетами існують і суттєві відмінності. Так, у

Біблії веління Бога принести сина в жертву не визнається як жорстокий чи егоїстичний наказ, а розглядається як спрямування до вищої мети, укріплення віри та довіри між людиною та Богом. Вчинок Герти, навпаки, здається дуже жорстоким і безсердечним, оскільки в його основі лежить ревність, бажання, щоб Алан довів їй своє кохання. Мораль біблейської притчи полягає в тому, що Бог очікує від людини любові та довіри, проте цього ми не бачимо з боку Герти в оповіданні Р. Каск.

Аналіз твору свідчить про недостатню сформованість особистісно-рольової ідентичності героя, для якої характерними є складність, суперечливість, часом навіть драматизм. Мотиваційний компонент ідентичності є найбільш розвиненим, оскільки він відбиває морально-етичні орієнтири Алана, його прагнення гармонійно поєднати роль батька для Яна та коханого чоловіка для Герти. Способи, які герой обирає для досягнення мети (залишає роботу заради сина, піклується про нього, намагається проводити з ним увесь час, відвідує картинні галереї, записується на курси живопису, намагається сподобатися, догодити Герті, завоювати її), відповідно, конструюють змістовий компонент його ідентичності. Очевидно, що найменш сформованим є контрольнорегувальний компонент, оскільки Алан протягом усього твору в стосунках як із Саллі, так і з Гертою, обирає позицію не суб'єкта, а скоріше об'єкта дій інших людей і зовнішніх обставин. Проте, в результаті важкого випробування, яке довелося пережити герою, він намагається надалі добре виконувати роль батька:

It sounds a funny thing to say, but it's easy to forget how much children depend on you. It's important for them that you don't lose your authority. [6, 103]

Таким чином, аналіз оповідання Р. Каск «After Caravaggio's Sacrifice of Isaac» дає змогу, по-перше, визначити особистісно-рольову ідентичність героя не тільки як усвідомлення ним себе як суб'єкта ролей батька, чоловіка, коханця, а як цілісну систему компонентів: мотиваційного, змістового, контрольнорегувального; по-друге, виявити її саме в опозиції «любов до сина – любов до жінки», в конфлікті, пов'язаним із проблемою вибору, жертвування найдорожчим.

Використання письменницею наративної стратегії твору, яку одночасно побудовано на паралелі та протиставленні з біблейським сюжетом «Жертвопринесення Ісаака», та наративних засобів (поєднання інстанцій автора і наратора, розповідь від першої особи, внутрішній монолог) не тільки забезпечує конструювання зазначених вище компонентів особистісно-рольової ідентичності головного героя, а й активізує творче читання, сприяє емпатії читача з героєм твору.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є вивчення питань конструювання особистісної, соціальної, гендерної та професійної ідентичностей на матеріалі інших творів Р. Каск.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Н. В. Проблема ідентичності образу літературного героя як проблема повествовання : автореф. дис. на соискание науч. степени к-та филол. наук : 10.01.08 / Н. В. Барабанова ; Самарск. гос. ун-т. – Самара, 2004. – 19 с.
2. Гаврилів Т. І. Феноменологія художньої ідентичності (на матеріалі німецької та австрійської літератури) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.01.06 / Т. І. Гаврилів ; Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка. – К., 2009. – 40 с.
3. Миннуллин О. Р. Проблема ідентичності ліричного суб'єкта в художественном целом / О. Р. Миннуллин // Филологические исследования. – Донецк : ДонНУ, 2008. – № 10. – С. 34-45.
4. Erikson E. Dimensions of a New Identity : The Jefferson Lectures in the Humanities / E. Erikson. – New York : W. W. Norton & Company, Inc., 1979. – 125 p.
5. Gordon C. Development of evaluated role identities / C. Gordon // Annual Review of Sociology. – Palo Alto, 1976. – V. 2. – P. 405-433.
6. Granta 81: Best of Young British Novelists 2003/ [ed. I. Jack]. – London : Granta Books, 2003. – 320 p.
7. Holcombe G. A Dispassionate Look Into the Lives of Five British Women [Електронний ресурс] / G. Holcombe // The California Literary Review. – 2007. – Режим доступу : <http://calitreview.com/253>. – Назва з екрану.
8. Huczynski A. Organizational Behaviour / A. Huczynski, D. Buchanan. – New York : Prentice Hall International, 1991. – 586 p.
9. Kellaway K. The Bradshaw Variations by Rachel Cusk [Електронний ресурс] / K. Kellaway // The Observer. – 2009. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/books/2009/sep/13/bradshaw-variations-rachel-cusk>. – Назва з екрану.
10. Martin C. N. Book Review : Rachel Cusk : The Slow Construction of a Writing Life [Електронний ресурс] / C. N. Martin. – Режим доступу : <http://blogcritics.org/books/article/book-review-rachel-cusk-the-slow/>. – Назва з екрану.